

А. В. ЗАКРЕВСЬКИЙ

Андрій Віталійович Закревський, аспірант ВНЗ
«Національна академія управління»**СЬОМИЙ ТА ВОСЬМИЙ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ТА ДЕРЖАВНОСТІ (ПОЧАТОК ХХ СТ. – НАШ ЧАС) У КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ**

Аналіз витоків та генези кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 374 Кримінального кодексу України (далі – КК), має істотне значення для розуміння суті й природи цього злочинного діяння на сучасному етапі розвитку науки кримінального права та практики застосування такої кримінально-правової норми.

Проблемою кримінальної відповідальності за порушення права на захист займалися такі вчені, як: В. І. Борисов, О. Д. Святоцький, Р. І. Сахно, В. В. Сміх, В. І. Осадчий та інші. Проте витоки та генеза відповідальності за це діяння не отримана до цього часу належного дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні витоків, історичного розвитку та сучасного стану проблеми кримінальної відповідальності за порушення права на захист у сьомому та восьмому періодах розвитку українського суспільства та державності (поч. ХХ ст. – наш час).

Становлення і розвиток кримінальної відповідальності за порушення права на захист на теренах нашої держави не можна розглядати у відриві від історичного минулого. Історико-правове дослідження зазначеного явища має принципово важливе значення для формулювання наукових положень. На думку Н. С. Тиганцева, метою такого вивчення має бути не тільки догматичне з'ясування і формулювання (описання) витоків чинного права, а й критична їх оцінка на підставі відомостей практики, витоків (начал) науки і положень вітчизняної історії права¹. Прослідкувавши походження відомого інституту або законоположення, ми дізнаємося про ті умови, які породили його, та які впливали на його розвиток, а знаючи це, ми маємо можливість оцінити його сучасне значення, інакше кажучи, ми отримуємо можливість вирішити, чи буде збережено законоположення, або воно повинно уступити місце іншому, як таке, що втратило свою життєву основу внаслідок умов, що змінилися².

Дотримуючись запропонованого підходу до вивчення означеної проблеми, ми проведемо її дослідження, виходячи з положень, що знайшли своє підтвердження в історичних та юридичних джерелах, про існування шести (загальнолюдських), різних за часом періодів, а для нашої країни – восьми періодів розвитку людського суспільства^{3,4,5}. У цьому дослідженні ми зупинимося в межах сьомого та восьмого періодів розвитку українського суспільства та державності (поч. ХХ ст. – наш час).

Як відомо, наука кримінального права до теперішнього часу не коментувала та не досліджувала витоки, історію кримінальної відповідальності за порушення права на захист в історичних періодах, що мали і мають значення в історії суспільства, державності, в тому числі й для теорії кримінального права та існуючої практики. Важливість наукового вивчення витоків, генези кримінальної відповідальності за порушення права на захист та сучасного стану цієї проблеми – поза будь-яким сумнівом. Тільки використання історико-правового методу дослідження може забезпечити точність опису витоків та генези кримінальної відповідальності за порушення права на захист і з'ясування сучасного стану означеної проблеми.

Відштовхуючись від викладеного, спробуємо дослідити витоки та генезис кримінальної відповідальності за порушення права на захист на території України у *сьомому періоді* (початок ХХ ст. – 1991 р.) – «Україна в радянський період». Як свідчить наше дослідження, з утворенням 1917 р. Української народної Республіки в забезпеченні права підозрюваного та обвинуваченого на захист змін не відбулося. Під час громадянської війни 1918–1920 рр. більшовиками було ліквідовано інститут незалежної адвокатури в Україні. Замість неї були сформовані колегії правозаступників, члени яких обиралися з громадян, які були на державній службі, що, у свою чергу, стало причиною скасування автономії адвокатури. Крім того, адвокатура політизувалася і керувалася передусім не інтересами клієнта, а політичними інтересами влади. Це призвело до правової незахищеності громадян, зокрема, у політичних процесах в Україні, коли захист перетворився на формальну процедуру⁶.

2 жовтня 1922 р. Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом було прийняте Положення про адвокатуру УРСР⁷. На цій підставі Народний комісаріат юстиції УРСР затвердив 14 листопада 1922 р. Інструкцію про організацію губернських колегій захисників при губрайнарсудах⁸, а 27 грудня цього ж року – Положення про консультації для надання юридичної допомоги населенню, що організуються колегіями захисників⁹. 12 вересня 1928 р. Народним комісаріатом юстиції УРСР було прийнято постанову «Про реорганізацію колегій захисників», що практично ліквідувала приватну адвокатуру. Колегії захисників були переведені на колективну форму організації, яка повністю контролювалася державними органами. Положенням

про судоустрій від 11 вересня 1929 р. Народний комісаріат юстиції УРСР підпорядкував колегії захисників окружним судам. Крім того, 20 жовтня 1929 р. ним затверджено Положення про колективні форми роботи колегій захисників¹⁰.

У кінці 20-х років ХХ ст. інститут захисту зазнав нищівної критики з боку влади. Висловлювалися пропозиції щодо усунення захисника на досудовому слідстві. Зокрема, таку позицію підтримував А. Я. Вишинський, мотивуючи це «недостатньо високою і довершеною технікою нашого слідчого апарату, з одного боку, і неможливістю очікувати ідеально-суспільного підходу у виконанні прийнятого на себе обов'язку захисту – з іншого»¹¹.

У цей період був прийнятий перший радянський Кримінальний кодекс – Кримінальний кодекс РСФРР 1922 р.¹², який не регламентував відповідальності за порушення права на захист. З 15 вересня 1922 р. в Україні було введено в дію Кримінальний кодекс УСРР, який скасував попередні законодавчі акти¹³, проте кримінальної відповідальності за порушення права на захист так у ньому і не з'явилося. Такої відповідальності не було передбачено і в наступному Кримінальному кодексі УСРР 1927 року¹⁴.

Прийняті 5 грудня 1936 р. «сталінська» Конституція СРСР та 30 січня 1937 р. Конституція УРСР формально розширили правові межі діяльності адвокатури. Це зумовило прийняття 16 серпня 1939 р. Радою Народних Комісарів СРСР першого Положення про адвокатуру СРС¹⁵, яке вперше замість терміна «захисник» оперувало терміном «адвокат». Однак таке реформування адвокатури не змогло дати реальних відчутних позитивних зрушень в інституті захисту через масові політичні репресії в державі, що зводили нанівець права громадян. Прикладом того є прийняття постанови Центральним виконавчим комітетом СРСР від 1 грудня 1934 р. «Про порядок ведення справ по підготовці або вчиненню терористичних актів»¹⁶. У розгляді цієї категорії справ виключалась участь захисника. Вводилися так звані «особливі наради», «трійки», «двійки», які також розглядали справи без адвоката¹⁷. Тобто, на законодавчому рівні право підозрюваного та обвинуваченого на захист при розгляді так званих «контрреволюційних» справ було скасоване.

Після нападу Німеччини на Радянський Союз Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. на території СРСР було введено військовий стан. Відтак, розгляд більшості кримінальних справ проводили військові трибунали. Судовий процес у них відбувався за скороченою процедурою, зазвичай, без прокурора та адвоката-захисника¹⁸.

У повоєнний період Міністерством юстиції СРСР визнано за необхідне переглянути Положення про адвокатуру СРСР, у результаті чого відділом адвокатури Міністерства у квітні 1956 р. було розроблено новий проект Положення. У грудні 1958 р. Верховна Рада СРСР затвердила Основи законодавства про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік¹⁹, Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік²⁰, Основи кримінального судочинства СРСР і союзних республік²¹. На їх підставі Верховна Рада УРСР 30 червня 1960 р. прийняла Закон про судоустрій УРСР²², а 25 грудня 1960 р. – Кримінальний кодекс УРСР та Кримінально-процесуальний кодекс УРСР із введенням їх у дію з 1 квітня 1961 року²³. Але з прийняттям Кримінального кодексу УРСР 1960 р. як у главі VIII «Злочини проти правосуддя», так і в інших главах кримінальної відповідальності за порушення права на захист не було передбачено²⁴.

Нове законодавство стало істотною базою змін як у забезпеченні підозрюваному та обвинуваченому права на захист, так і в правовому статусі адвокатури. Так, адвокат допускався до участі в розгляді будь-якої кримінальної справи. Крім того, якщо до цього адвокат брав участь у справі лише в суді, то тепер захисник допускався до участі у справі з моменту оголошення обвинуваченому про закінчення попереднього слідства і пред'явлення обвинуваченому всіх матеріалів справи для ознайомлення, також захисник міг бути допущений до участі у справі за постановою прокурора з моменту пред'явлення обвинувачення. У справах про злочини неповнолітніх та осіб, які через свої фізичні чи психічні вади не могли самі здійснювати свій захист, захисник допускався з моменту пред'явлення обвинувачення. Було визначено розширений перелік випадків обов'язкової участі захисника в розгляді справ у суді. На підставі вказаних нормативних актів Міністерством юстиції УРСР розроблено проект Положення про адвокатуру, який Верховна Рада УРСР затвердила 25 вересня 1962 року²⁵.

20 квітня 1978 р. Верховна Рада УРСР прийняла нову Конституцію УРСР, в якій повторювалися положення Конституції СРСР 1977 року. Зазначимо, що в Конституції УРСР відбулось конституційне оформлення статусу адвокатури, було вказано, що для надання юридичної допомоги громадянам та організаціям діють колегії адвокатів²⁶. 1 жовтня 1980 р. Верховною Радою УРСР було прийнято нове Положення про адвокатуру УРСР. У ньому розширили види юридичної допомоги громадянам, проте і воно не виключало порушення права на захист з боку органів влади²⁷. 5 червня 1981 р. був прийнятий Закон УРСР Про судоустрій УРСР, який у ст. 15 забезпечував обвинуваченому право на захист²⁸. Вже 13 листопада 1989 р. Верховною Радою СРСР були прийняті нові Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про судоустрій²⁹, відповідно до яких значно розширювалася сфера діяльності адвоката в кримінальному процесі. Тепер участь захисника гарантувалася вже на попередньому слідстві з моменту затримання, арешту чи пред'явлення обвинувачення. Було розширено перелік випадків обов'язкової участі захисника у попередньому слідстві, розширено його права.

Зважаючи на викладене та аналіз чинного на той час кримінального законодавства стверджуємо, що в цей період була відсутня кримінальна відповідальність за порушення права на захист.

Восьмий період (з 1991 р. і до нашого часу). Для нього характерно, що Україна стала незалежною самостійною державою. 19 грудня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про адвокатуру»³⁰, який законодавчо оформив інститут правової допомоги та права на захист. 28 червня 1996 р. була прийнята

Конституція України, у ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 6 ч. 2 ст. 129 якої проголошується право кожної людини на правову допомогу, на захист від обвинувачення і називається одним із найважливіших принципів правосуддя забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого та підсудного на такий захист³¹.

У цей період 5 квітня 2001 р. сьомою сесією Верховною Радою України був прийнятий Кримінальний кодекс України, який набрав чинності з 1 вересня 2001 року³². У цьому документі у ст. 374 була передбачена кримінальна відповідальність за порушення права на захист вперше. Наразі дана стаття має такий вигляд:

«1. Недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, прокурором або суддею, – карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі дії, які призвели до засудження невинної у вчиненні кримінального правопорушення особи, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, або такі, що спричинили інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Необхідно акцентувати увагу на тому, що в диспозиції, передбаченій ст. 374 КК, відбулися певні зміни. Так, п. 7 ч. 4 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» були внесені зміни щодо суб'єкта цього злочину. В абз. 1 ч. 1 ст. 374 КК слова «особою, яка провадить дізнання» були виключені³³. Оскільки із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) така форма досудового розслідування злочинів, як дізнання, була виключена і здійснюється лише у формі досудового слідства. Також цими змінами в абз. 1 ч. 2 ст. 374 КК слово «злочину» було замінене словами «кримінального правопорушення». Дане словосполучення є узагальнюючим терміном, що з'явився у змісті КК внаслідок прийняття нового КПК та який охоплює злочини і кримінальні проступки (інститут кримінальних проступків перебуває наразі на етапі розробки та до змісту КК на даний час законодавцем не введений).

Крім того, зміни відбулися і в складі потерпілих від цього злочину. Згідно з п. 6 ч. 3 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» в абз. 1 ч. 1 ст. 374 слово «підсудного» виключили³⁴. Слід звернути увагу, що КПК використовує термін «обвинувачений» та «підсудний» як синоніми, що дає змогу констатувати їх рівнозначність, можливість використання у правозастосовній практиці як однакових.

Зазначимо, що 7 лютого 2002 р. був прийнятий Закон України «Про судоустрій України», яким у ст. 8 кожному надавалося право користуватися правовою допомогою при вирішенні його справи в суді. Для надання такої правової допомоги в Україні діє адвокатура³⁵. Новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. у ст. 10 більш детально регламентував право на захист, зокрема, для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах в Україні діє адвокатура³⁶. Необхідно зазначити, що 2 червня 2011 р. було прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу», згідно зі ст. 13 якого забезпечується захист особи від обвинувачення як державна правова послуга суб'єктам права на безоплатну вторинну правову допомогу, визначеним ст. 14 цього Закону³⁷.

У цей період 13 квітня 2012 р. Верховною Радою України було прийнято новий КПК, що набрав чинності 20 листопада того ж року. Зазначимо, що на відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р. новий КПК є більш прогресивним у розумінні забезпечення права на захист. Так, у ст. 7 його визначено загальні засади кримінального провадження як найбільш визначальні положення, що позиціонуються міжнародною спільнотою як міжнародно-правові стандарти кримінальної процесуальної діяльності, зокрема, серед них і забезпечення права на захист (п. 13 ч. 1 ст. 7). Правовий зміст цієї засади розкривається у ч. 2 ст. 20 КПК, де встановлено, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у створенні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Слід підкреслити, що у ч. 2 ст. 20 КПК закріплюється обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді і суду забезпечити право підозрюваного і обвинуваченого на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника³⁸. Саме порушення цього права тягне за собою відповідальність за ст. 374 КК.

5 липня 2012 р. був прийнятий новий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У п. 5 ч. 1 ст. 1 його наведено саме поняття «захист», що визначається як: «...вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення»³⁹.

Підсумовуючи наведене, на сьогодні ми маємо такий сучасний стан досліджуваної проблеми. Зазначимо, що говорити про витoki кримінальної відповідальності за порушення права на захист коректно починаючи із восьмого періоду, з 1991 року. У всіх попередніх нами досліджених періодах такої відповідаль-

ності не існувало. В контексті попередніх періодів можемо лише говорити про зародження інституту права на захист та його забезпечення реалізації.

¹ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. [Лекции]. Часть общая : в 2-х т. / Н. С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – 380 с. – С. 30.

² Сергиевский Н. Д. Русское уголовное право : Пособие к лекции. Часть общая / Н. Д. Сергиевский. – СПб., 1911. – 286 с. – С. 8.

³ Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : моногр. / В. К. Матвійчук. – К. : Азимут-Україна, 2005. – 464 с. – С. 49–70.

⁴ Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський ; редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 1. – 736 с.

⁵ Субтельний О. Історія України / Орест Субтельний ; перекл. з англ. Ю. І. Шевчука; вступ. ст. С. В. Кульчицького. – К. : Либідь, 1991. – 512 с. – С. 112.

⁶ Історія адвокатури України / за ред. В. Т. Варфоломеєвої, О. Д. Святоцького. – К. : Либідь, 1992. – 145 с. – С. 15.

⁷ Положення про адвокатуру Української РСР від 2 жовтня 1922 р. // СУ УРСР. – 1922. – № 43. – С. 630.

⁸ Інструкція про організацію губернських колегій захисників при губрайнарсудах від 14 листопада 1922 р. // Бюлетень НКЮ УРСР. – 1922. – № 15.

⁹ Положення про консультації для надання юридичної допомоги населенню, що організуються колегіями захисників від 27 грудня 1922 р. // Бюлетень НКЮ УРСР. – 1924. – № 45.

¹⁰ Гловацький І. Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесу : навч. посіб. / І. Ю. Гловацький. – К. : Атіка, 2003. – 352. – С. 44.

¹¹ Вышинский А. Я. Курс уголовного процесса / А. Я. Вышинский. – М., 1927. – 287 с. – С. 163.

¹² Уголовный кодекс РСФСР 1922 г. // История права : учеб. пособ. / сост. Р. Л. Хачатуров. – Тольятти, 2000. – Вып. 13. – 40 с. – (Серия «Юриспруденция»).

¹³ Уголовный кодекс УССР. 1922 г. – Х. : Типография Виконспылки. – № 879. – Издание Наркомюста УССР, 1922. – 35 с.

¹⁴ Уголовный кодекс УССР, 1927 г. – М. : Государственное изд-во юридической литературы, 1950. – 70 с.

¹⁵ Гловацький І. Ю. Вказана праця. – С. 44; Святоцький О. Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження): автореф. дис. ... докт. юрид. наук. : 12.00.09 / О. Д. Святоцький. – Х., 1995. – 36 с. – С. 21.

¹⁶ Про затвердження Кримінального кодексу Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.

¹⁷ Гловацький І. Ю. Вказана праця. – С. 44.

¹⁸ Там само. – С. 45.

¹⁹ Основы законодательства о судостроительстве Союза ССР, союзных и автономных республик // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – № 1. – С. 12.

²⁰ Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – № 1. – С. 6.

²¹ Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1959. – № 1. – С. 15.

²² Про судострій Української РСР : Закон Української РСР від 30 червня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1960. – № 23. – Ст. 176.

²³ Про затвердження Кримінального кодексу Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14; Про затвердження Кримінально-процесуального кодексу Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.

²⁴ Про затвердження Кримінального кодексу Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.

²⁵ Положення про адвокатуру від 25 вересня 1962 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1962. – № 39. – С. 494.

²⁶ Конституція (Основний Закон) України від 20 квітня 1978 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1978. – № 18.

²⁷ Положення про адвокатуру від 1 жовтня 1980 р. // Друга сесія Верховної Ради Української РСР 10 скликання. – К., 1981. – С. 140–142.

²⁸ Про судострій УРСР: Закон УРСР від 5 червня 1981 р. № 2022-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1981. – № 24. – Ст. 357.

²⁹ Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о судостроительстве // Ведомости съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1989. – № 23. – С. 441.

³⁰ Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9. – Ст. 62.

³¹ Конституція України : прийнята 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. – № 30. – Ст. 141.

³² Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

³³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4652-17/paran84#n84>

³⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України : Закон України від 16 травня 2013 р. № 245-VII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/245-18/paran25#n25>

³⁵ Про судострій України від 7 лютого 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27. – Ст. 180.

³⁶ Про судострій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

³⁷ Про безоплатну правову допомогу : Закон України 2 червня 2011 р. № 3460-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

³⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство станом на 20 листопада 2012 р. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с.

³⁹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

Резюме

Закревський А. В. Сьомий та восьмий періоди розвитку українського суспільства та державності (початок ХХ ст. – наш час) у контексті кримінальної відповідальності за порушення права на захист.

У статті досліджуються історичні передумови розвитку кримінальної відповідальності за порушення права на захист у період з початку ХХ ст. і до нашого часу.

Ключові слова: історичні передумови розвитку, кримінальна відповідальність, порушення права на захист.

Резюме

Закревский А. В. Седьмой и восьмой периоды развития украинского общества и государственности (начало ХХ в. – наше время) в контексте уголовной ответственности за нарушение права на защиту.

В статье исследуются исторические предпосылки развития уголовной ответственности за нарушение права на защиту в период с начала ХХ в. и до нашего времени.

Ключевые слова: исторические предпосылки развития, уголовная ответственность, нарушение права на защиту.

Summary

Zakrevskiy A. The seventh and eighth periods of development of the Ukrainian society and statehood (the beginning of the 20th century – present time) in the context of criminal liability for violation of the rights to defense.

The article analyses the historical background of the development of criminal liability for violation of the right to defense over the period from the beginning of the 20th century up to present.

Key words: the historical background of the development, criminal liability, violation of the right to defense.

УДК 343.341

І. О. КРИВОРУЧКО

Іван Олександрович Криворучко, здобувач Київського університету права НАН України

**ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ З ПИТАНЬ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ ОСІБ
ПО СТВОРЕННЮ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ**

За роки незалежності в нашій країні вжито чимало заходів, направлених на протидію тероризму. Указом Президента України від 11.12.1998 р. створено Антитерористичний центр при СБУ. У 2003 р. прийнято Закон України «Про боротьбу з тероризмом» та ратифіковано міжнародні антитерористичні конвенції. Постановою Верховної Ради України від 27.01.2015 прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визнання організацій терористичними».

Разом із цим, за останні два роки в Україні значно зросла кількість злочинів терористичного характеру. Відповідно до форми № 1 Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, що затвердженої наказом Генерального прокурора України № 100 від 23.10.2012 р.¹, якщо за весь 2013 р. правоохоронними органами обліковано лише одне кримінальне провадження за фактом створення терористичної організації, то у 2014 р. – 478 та за 8 місяців 2015 р. – 543. В умовах поширення протягом 2014–2015 рр. терористичної діяльності надзвичайну небезпеку становить набуття останньою організованих форм. Викладене свідчить про збільшення кількості терористичних груп і терористичних організацій на території України, що відповідно потребує розроблення дієвих механізмів протидії діяльності таких стійких об'єднань.

Розроблення теоретичних основ запобігання злочинам є одним із основних завдань криминології. Незважаючи на безліч існуючих методик запобігання окремим видам злочинності, теоретичні і практичні основи боротьби зі злочинами, пов'язаними зі створенням терористичної групи чи терористичної організації, що відповідають сучасним соціально-політичним умовам, криминогенній обстановці і правозастосовній практиці, до цього часу залишаються недостатньо розробленими.

Слід зазначити, що в умовах поширення терористичної діяльності та організованої злочинності надзвичайно велику небезпеку становить злиття цих двох видів злочинності й набуття терористичною діяльністю організованих форм. Однією з причин негативної ситуації у цій сфері є недостатня наукова розробка проблеми, відсутність чіткої кримінально-правової та криминологічної концепцій і відповідних наукових рекомендацій з виявлення, розкриття і запобігання вказаним явищам. Викладене, безумовно, потребує наукових розробок, спрямованих на дослідження й удосконалення конкретних заходів протидії організованому тероризму.

Увага питанням кримінально-правових та криминологічних засад протидії тероризму приділялася в роботах П. П. Андрушка, В. Ф. Антипенка, Ю. М. Антоняна, О. М. Джужи, В. П. Ємельянова, В. Н. Кубальського, Б. Д. Леонова, В. А. Ліпкана, Д. Й. Никифорчука, М. В. Семикіна та інших. Попри значний внесок цих та інших вчених у розробку аналізованої проблеми, слід зазначити, що невирішеною залишається проб-